

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'02:002.4

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2022.135.3803>

ПРИГОДИ ГРЕЦЬКОГО ПРИЙМЕННИКА *μετά*: ВІД МЕТАФІЗИКИ ДО МЕТАФАЙЛІВ

Роксоляна Оліщук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
roksolyana.olishchuk@lnu.edu.ua*

Надія Андрейчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000,
nadiya.andreychuk@lnu.edu.ua*

У статті розглянуто виняткову роль грецького прийменника *μετά* (*meta*) у творенні термінологічних одиниць у багатьох мовах, зокрема в українській. Встановлено морфемний статус досліджуваного елемента та простежено основні етапи його входження в науковий обіг у складі терміноодиниць. Зосереджено увагу на терміні “метамова”. Обґрунтовано значущість метамови як інструмента пізнання, що застосовує низку відношень для представлення організації об’єктного поля та забезпечення адекватності опису. Розглянуто різні підходи до тлумачення метамови та зроблено спробу методологічно обґрунтувати ті чинники, які роблять її рушієм розвитку науки.

Ключові слова: дериваційна морфема, грецький префікс *meta-*, термінотворення, міжнародний терміноелемент, метамова.

Концепція комплексної глибинної партитури семантичної структури слова з його частиномовним, словотвірним, лексемним і граматичним значеннями вимагає з'ясувати ще й ієрархію взаємозв'язків і взаємовідношень між компонентами всього семантичного набору внутрішнього змісту слова

Іван Ковалик

...the idea of metalanguage as “part and parcel” of language is a longstanding orthodoxy among linguists

Deborah Cameron

Вступ. Значущість різних кореневих та дериваційних морфем старогрецької мови для творення термінології сучасних наук важко переоцінити. Серед таких елементів особливе місце займає морфема *meta*, яка слугує для творення численних термінологічних одиниць, зокрема її додавання до назв наук витворює поняття науки про науку, як-от “метаматематика”, “металінгвістика” чи “метасеміотика”. Але один загальнонауковий термін з компонентом *meta* застосовується сьогодні для опису об'єктного поля кожної з наук. На конгресі Міжнародної асоціації семіотичних студій у Софії в 2014 році було вкотре наголошено, що **метамова є інструментом пізнання** (виділення авторів), який застосовує низку відношень для представлення організації об'єктного поля і спрямований на забезпечення його адекватного опису [26], що робить його вагомим для усіх наукових описів.

Метою цієї статті є а) дослідити історію граматичної транспозиції грецького прийменника *μετά*, б) показати його роль у термінотворенні та встановити його статус у терміноодиницях і в) розкрити поняття метамови як одного з найчастотніших загальнонаукових термінів із досліджуванним компонентом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення розвитку терміносистем різних галузей знань в Україні засвідчує, що вони формуються з використанням різних способів термінотворення та словотвірних ресурсів різних мов. Використання ресурсу давньогрецької та латинської мов і виявлення його закономірностей у різних терміносистемах на матеріалі сучасної української мови вивчали Павло Содомора (у філософській та медичній термінології) [15], Оксана Андрусин (в астрономічній термінології) [1], Ірина Сай (у юридичній та криміналістичній термінології) [13], Руслана Жангазінова (у літературознавчій термінолексичі) [6] та інші. Усі дослідники наголошують, що дослідження термінів та терміноелементів давньогрецького та латинського походження – важливий аспект вивчення терміносистем різних галузей знання. Перший ґрунтовний системний опис слів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові зробила Ірина Кочан, яка розглянула класи термінів з цими терміноелементами, з'ясувала статус елемента в кожному конкретному випадку та порушила проблему їхньої кодифікації [10]. Не можемо погодитися з Павлом Содоморою, який стверджує, що “тематика термінотворення, на жаль, в українському мовознавстві представлена вкрай скупо” [15]. Лише у Львові маємо два потужні осередки розвитку термінознавства. Це школа Львівського університету, яка успішно розвивається сьогодні

під керівництвом уже згадуваної Ірини Кочан і бере витоки від Івана Ковалика, Тамілі Панько, Олександри Сербенської, і школу романо-германського термінознавства та вивчення терміносистем у зіставному аспекті, яка започаткована професорами Романом Помірком, Романом Дудком, Тетяною Яхонтовою та розвивається їхніми учнями. Чималі здобутки має також школа Львівської політехніки, на базі якої у 1992 році було створено Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології Держстандарту та Міністерства освіти і науки України і де регулярно проводяться Міжнародні наукові конференції “Проблеми української термінології. СловоСвіт” (незмінний голова програмового комітету професор Богдан Рицар, остання XVI онлайн-конференція відбулася у жовтні 2020 року) та публікується науковий вісник “Проблеми української термінології”.

Серед дослідників словотвірної морфеміки загалом та у царині термінотворення зокрема, варто назвати українських учених Романа Кияка, Левка Полюгу, Володимира Горпинича, Івана Вихованця, Катерину Городенську, Євгенію Карпіловську та ін. Усі вони більшою чи меншою мірою торкалися питання інтернаціональної (чи міжнародної – відповідник, який пропонує Ірина Кочан [10, с. 6]) лексики, тобто таких лексичних одиниць, які в близькій формі та з тотожним значенням уживаються у різних мовах. Тарас Кияк зазначив, що інтернаціональне асоціюється із запозиченнями з живих мов та “нічийних елементів” греко-латинського походження [7], а Пилип Селігей називає слова з такими елементами “греко-латинськими європеїзмами” [14, с. 54]

Попередньо ми висловили незгоду з твердженням щодо недостатньої уваги до тематики термінотворення. На підтвердження нашої думки ще додамо, що за останні десять років лише у двох спеціалізованих радах Львівського національного університету, які розглядали праці, подані на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальностей 10.02.01 – українська мова, 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство та 10.02.04 – германські мови, було захищено 18 дисертацій з цієї тематики. Однак ми погоджуємося з Іриною Кочан, що процес інтернаціоналізації слів вивчений недостатньо, зокрема не визначена загальна номенклатура та інвентар міжнародних лексичних одиниць [10, с. 6]. Одним із вагомих аспектів такого вивчення вважаємо аналіз греко-латинських словотвірних морфем. Окрім згаданих вище окремих українських дослідників, зацікавленість цим питанням виявляли зарубіжні вчені Оскар Найбаккен [25] та Дональд Аєрс [17], які досліджували проникнення цих морфем в англійську мову.

Методологія дослідження. В основу дослідження покладено принцип історизму, що передбачає розгляд мовних явищ у контексті їхньої еволюції, і системності мовних одиниць. Мета дослідження зумовила використання етимологічного аналізу (використано прийом реконструкції значень для з’ясування початкової ланки у формуванні семантики досліджуваної морфемі), коментування словникових дефініцій (для встановлення логіки зв’язків досліджуваної морфемі з кореневою морфемою), методу лінгвістичного моделювання (для створення наукової моделі еволюції семантики поняття метамови) та описового методу (для опису семантики залучених до аналізу лексичних одиниць).

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Вперше форма давньогрецького прийменника *te-ta* зафіксована в лінійному складовому письмі Б в епоху мікенської

культури (XV – XII століття до Хр.) [20]. Етимологічно слово пов'язане з протоіндоевропейським *me-* “поміж, серед”, що також стало витокком германського *mit*, готського *miþ* та староанглійського *mid* [21], та, можливо, споріднене з праслов'янським *medja* “межа, між” [5, с. 447].

Пригоди прийменника *μετά* розпочалися у 70 році до Хр., коли Андронікус з Родосу використав його для впорядкування книг у бібліотеці і дав назву *μετά τὰ φυσικά* (*meta ta physika*) 13 трактатам, які традиційно розміщувалися після трактатів з фізики та природничих наук, написаних Аристотелем. Прийменник був згодом перетлумачений латинськими авторами, для яких “метафізика” стала наукою, що перевершує фізичну науку. Прийменник починає функціонувати як префікс, що було нерідким явищем у старогрецькій та й у слов'янських мовах, де питомі префікси розвинулися з відповідних прийменників [3, с. 484]. Прийменник отримує граматичний статус префікса, отож маємо випадок функціональної транспозиції, коли “традиційна одиниця мови використовується мовцем під час мовлення в нетрадиційній для своєї категорії функції” [9, с. 16]. Ймовірно, що процес функціональної транспозиції морфему *μετά* був складнішим, адже авторитетний словник старогрецької мови Йосифа Дворецького насамперед фіксує її вживання як прислівника, а далі – як прийменника, і нарешті – як префікса [4, с. 1076–1077]. Дослідження процесів функціональної транспозиції на матеріалі англійської мови [9] засвідчує, що транспозиційні процеси, які відбуваються між відкритими та закритими класами слів, спрямовані від відкритих до закритих. Гіпотетично можемо стверджувати, що в старогрецькій мові початково відбулася транспозиція прислівника *μετά* у прийменник, а вже на наступному етапі відбувається перехід у дериваційну морфему, статус якої в сучасному мовознавстві залишається дискусійним. Її а) розглядають як префікс; б) відносять до групи препозитивних компонентів на кшталт *демо-*, *макро-*, *мега-*, *моно-*, на позначення яких у науковій літературі використовують понад десять назв: ‘префіксоїд’, ‘напівпрефікс’, ‘префігований елемент’, ‘субпрефікс’ та ін.; в) зачисляють їх до класу ‘морфемоїдів’ без певного морфемного статусу (докладніше про статус міжнародних терміноелементів див. [10, с. 36–43]). Окремі дослідники навіть вважають, що терміни з цими препозитивними елементами слід вважати складними словами. Ірина Ментинська стверджує, що препозитивні елементи й префікси різняться семантично: префіксам властиве узагальнено абстрактне значення, вони не змінюють значення твірної основи, а лише уточнюють її, натомість препозитивні елементи можуть називати чіткі предмети або поняття. Тому терміноодиниці, утворені приєднанням таких елементів до твірної основи, зараховують до утворених способом словоскладання [11, с. 197].

Поділяємо думку, що для з'ясування статусу іншомовних одиниць слід застосовувати якісний та кількісний підходи. Перший передбачає встановлення семантичних та функціональних характеристик досліджуваної одиниці і ґрунтується на тому, що словотвірні морфemi слід розрізняти на основі аналізу семантичного зв'язку між твірними і похідними словами. Опираючись на класифікацію Єжи Куриловича, який виокремлює синтаксичні (зберігають значення твірного слова і лише змінюють його синтаксичні ознаки) та лексичні (змінюють семантику твірного слова) деривати [22], віднесемо слова з компонентом *мета-* до лексичних.

Другий підхід ґрунтується на переконанні, сформульованому відомим англійським дослідником у царині морфеміки Двайтом Болінджером ще понад 70 років тому: “готовність, з якою елемент вступає у нові поєднання, – це єдине достовірне лінгвістичне свідчення, що елемент має власне значення” [18]. Отож точні кількісні підрахунки похідних з тим чи іншим елементом дозволяють визначити його статус [2]. Зокрема статус префікса в українській мові отримують ті препозиційні іншомовні елементи, за допомогою яких утворено від 37 до 99 однотипних похідних на 50 тисяч найчастотніших слів [10, с. 40]. Оскільки в старогрецькій мові зафіксовано близько трьох сотень слів різної частиномовної приналежності з цим компонентом (враховано також форми *μετ-* перед голосними і *μεθ-* перед голосними з придихом), то очевидно, що його слід вважати префіксом, на що і вказує Йосиф Дворецький [4, с. 1076–1077], виокремлюючи, окрім прислівникових та прийменникових значень, ще низку значень *μετά* у функції префікса: 1) спільність, спільна участь; 2) спілкування, спільна дія; 3) проміжне положення, розташування між; 4) наступність в просторі та часі; 5) зміна, переміна; 6) переміщення; 7) відпускання, звільнення [4, с. 1077]. Грецько-англійський словник Генрі Лідела й Роберта Скота [23] дає прийменникові значення *μετά*, розподіляючи їх за вживанням з генитивом, дативом та акузативом, а також виокремлює їхнє значення в композитах, не уточнюючи при цьому їхнього статусу. У складі композит згаданий словник подає такі можливі використання *μετά*: 1) для передавання спільної участі чи дії; 2) для вказівки на розташування всередині, поміж (в часі чи просторі); 3) для зазначення послідовності в часі; 4) у значенні наздоганяння, переслідування (*of pursuit*); 5) для передавання відпускання (*of letting go*); 6) у значенні опісля, позаду; 7) у значенні зворотної дії (*reversely*); 8) найчастіше для вказівки на зміну місця, умов, плану тощо. Як бачимо з поданих переліків, значення досліджуваного компонента у складі “композит” у другому словнику і його префіксальні значення в першому та й наведені в обох словниках приклади слів з відповідними значеннями практично збігаються. Виняток становлять лише значення “наздоганяння, переслідування” та значення “зворотної дії”, на які вказує словник Лідела та Скота. Дотримуємося думки, що компоненти *μετά* у складі “композит” теж слід розглядати як префікси і, оскільки вони виникли зі слова і співвідносні з прийменниками, то їх слід вважати аглютинативними [8, с. 19] і розглядати як омонімічні, оскільки вони є носіями різних неспоріднених значень. На властивий префіксам високий ступінь омонімії вказують Ніна Клименко та Євгенія Карпіловська [8, с. 23].

В англійській мові префіксальне використання *meta* вперше зафіксовано у шостому томі словника Джеймса Марая, опублікованого у 1908 році [16]. Знаходимо цей префікс у слові *metagram* та його формах *metagramatism* та *metagrammatize*. Це слово тлумачилося як “своєрідна головоломка, що включає зміну слова шляхом видалення одних літер і заміни інших” і було проілюстроване його використанням у статтях Лондонського товариства в 1867 році. У цьому випадку префікс було використано у значенні “зміна місця, умов, плану, курсу, стану”. Згодом префікс впевнено увійшов до академічного жаргону різних наук. Початково його додавали до загальних іменників на позначення галузі знання та відповідних прикметників (*meta-economics*, *meta-philosophical* тощо). Але серед значної кількості термінів, які утворені з цим компонентом, чи не

найвагомішим сьогодні є термін “метамова”. Його поява була породжена визнанням потреби розрізнити рівні об’єкта опису та самого опису. Зазначене розрізнення першим сформулював німецький логік і математик Давид Гілберт (1862–1943), якого вважають одним із найвпливовіших математиків кінця ХІХ – початку ХХ століть [24]. Ще один логік і математик, який був співзасновником та чільним представником Львівсько-Варшавської школи філософії та логіки, першим розмежував мову та метамову. Це був Станіслав Лесневський (1886–1939), який отримав докторський ступінь у Львівському університеті у 1911 році. Ідеї Лесневського популяризував його учень Альфред Тарський (1902–1983). Останній, вивчаючи поняття істини у формалізованих мовах, розвинув поняття метамови, як особливої мови, що включає три групи висловів: (1) вислови логічного загального виду; (2) вислови, що мають те саме значення, що й усі константи мови, що обговорюється, або яких достатньо для визначення таких висловів (на основі правил визначення, прийнятих у метатеорії); (3) вислови структурно-описового типу, які позначають окремі знаки та вислови мови, що розглядається, цілі класи та послідовності таких висловів або, нарешті, зв’язки, що існують між ними [27].

У сучасному науковому дискурсі є декілька підходів до тлумачення метамови. **По-перше**, метамова тлумачиться як знакова система, що застосовується для опису об’єктної мови. Це може бути (а) система природної мови, зокрема термінологічні системи, створені засобами мови опису, та (б) знакові системи для створення моделей природних мов, а саме семіотичні коди для семантичного та синтаксичного опису природних мов. Сюди належать символні коди логіки та математики й різні коди ментальних об’єктів на кшталт предикатно-актантних рамок, семантичних примітивів, фреймів тощо. Невербальними складниками метамови можуть бути малюнки, схеми, моделі тощо. Останні розглядаються як мови другого порядку, оскільки вони не слугують для безпосереднього опису об’єктної мови, а описують систему понять виражених термінами, і їх слід інтерпретувати засобами природної мови чи “перекласти” природною мовою. Питання належності метамови до вищого рівня абстрагування ніж об’єктна мова залишається дискусійним, оскільки у мовах закономірно співіснують різні рівні абстракції, тому з цього погляду розрізнення мови-об’єкта завжди відносно [12].

По-друге, метамова тлумачиться як фрагменти природної мови, що застосовуються як посередники для вивчення однієї мови на основі іншої та їхнього порівняння в процесі вивчення. Метамова цього другого типу містить набір еталонних характеристик, які не представлені у жодній із порівнюваних мов, але частково наявні у кожній з них.

Беручи до уваги ці тлумачення, пропонуємо виокремити чотири типи одиниць метамови: 1) ідентичні до мови опису (терміни та їхні визначення); 2) утворені на перетині метамови та мови-об’єкта (як у теорії *зміст – текст* Олександра Жолковського та Ігора Мельчука для побудови моделей природної мови); 3) фрагменти природної мови (наприклад, семантичні примітиви) та 4) без спільних для метамови та мови-об’єкта елементів.

Три чинники забезпечують виняткову вагомість метамови для кожної науки: 1) усіляка наука, яка хоче здобути визнання, потребує критерію “нуковості”, тобто наявності чіткої теорії, яка її пояснює, і обов’язковою частиною якої є метамова;

2) метамова дає змогу чітко виявити, як різняться гносеологічні погляди у різних наукових підходах, оскільки вона не може застосовуватися незалежно від її осмислення в загальній системі ідей; 3) утвердження нормативної метамови, якщо тлумачити її як терміносистему науки, має вплив на розвиток теоретичних ідей у дисципліні.

У сучасній науці прийнято виокремлювати такі чотири форми наукового представлення знань: 1) логіко-понятійна система знання; 2) код, що застосовується для запису змісту знання; 3) різні типи текстів, у яких представлене знання; 4) термінологічна система. Насамперед кожна наука спрямована на створення метамовної системи, представлені інвентарем термінів, оскільки класична парадигма наукового знання розробила чіткі критерії для розмежування наук, згідно з якими статус будь-якої науки визначається: а) об'єктом дослідження; б) набором застосовуваних методів та методик і в) метамовою опису об'єкта. Створення такої системи фактично означає досягнення професійного самоусвідомлення (термін запропоновано Роланом Бартом), коли ми хочемо віднайти науку в самій науці.

Отож вагомість метамови для забезпечення доступу до наукової теорії не викликає сумніву. І ми пропонуємо навіть зробити наступний крок і стверджувати, що створення нової метаоддиниці – це створення нової поняттєвої конструкції, а префікс *мета-* є носієм того значення, який Лідел і Скот розкривають, використовуючи англійське слово *pursuit* – пошук, оскільки йдеться про невинний пошук та рух до досягнення істини.

Висновки. Ще у 45 році до Хр. Марк Тулій Ціцерон, римський консул, оратор і вчений написав: “Ми повинні створити словник і знайти імена для нових відкриттів. Жодну хоча б трохи обізану людину не здивує думка, що у кожній галузі знання поза найелементарнішими мусить бути чимало “новотворів” у словнику. Ці новотвори породжені необхідністю, яка виникає у кожній галузі знання, коли йдеться про способи вираження понять, з якими вона має справу” [19]. Сповнений гордості за свою країну та свою мову Ціцерон вірив, що латинська мова довго слугуватиме основним джерелом створення найменувань для нових явищ і понять. Він не помилився, а його твердження справедливе також для старогрецької мови, елементи якої запозичувала і латинська мова. Окремі такі елементи мають величезну вагу, оскільки входять до складу сотень термінів у різних галузях знання. До них належить і грецький префікс *мета-*, який пройшов довгий шлях від філософського терміна “метафізика” до сучасного “мета файлу” – загальний термін для такого формату файлів, які можуть додатково зберігати дані про те, які дані зберігаються у цих файлах. Входження префікса у термінологію сучасних комп'ютерних технологій, які сьогодні мають першість у розвитку технічних наук, засвідчує його високу продуктивність.

Оскільки метатеоретичні аспекти (знову *мета!*) вагомі для усіх без винятку наук, то особливу значущість має тлумачення та використання терміна “метамова”. У формування цього поняття основний внесок робить префікс *μετά*, який забезпечує глибинну семантику **розмежування**, адже саме значення “поміж” було первинним. Те, що знаходиться на межі, належить до обох розділених нею частин, а сама межа є спільною для них, отож парадоксально слугує для їхнього об'єднання. Таким чином метамова – засіб об'єднання об'єкта та його опису, який забезпечує перспективу розвитку науки і заслуговує поцінування усіма членами наукової спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусишин О. М. Терміни грецького та латинського походження в українській астрономічній термінології першої третини ХХ століття. *Термінологічний вісник*, 2013, вип. 2(1) С. 196–201.
2. Городенська К. Префікси і префіксоїди в українській мові. *Мовознавство*, 1986. №1. С. 36–41.
3. Городенська К. Г. Префіксальне словотворення. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ : Видавництво “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. С. 484.
4. Древнегреческо-русский словарь / сост. И. Х. Дворецкий. Том II М–Ω. Москва : Издательство иностранных и национальных словарей, 1958. 1905 с.
5. Етимологічний словник української мови / гол. ред. О. С. Мельничук, том 3. Київ : “Накова думка”, 1989. 549 с.
6. Жангазінова Р. Запозичення в українській літературознавчій термінології кінця ХІХ–початку ХХ сторіччя. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2016. № 842 : Проблеми української термінології. С. 126–130.
7. Кияк Т. Проблеми тактики українського термінотворення. *Українська термінологія і сучасність*: Матеріали II Всеукр. наук. конф. Київ, 1997. С. 19–23.
8. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. Київ : Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України, 1998. 161 с.
9. Ковбаско Ю. Г. Функціональна транспозиція: емпіричне дослідження локативно-темпоральних прийменників, прислівників та сполучників в англійській мові ІХ–ХХІ століть: монографія. Одеса : Видавничий дім “Гельветика”, 2021. 788 с.
10. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 2004. 520 с.
11. Ментинська І. Шляхи поповнення української комп’ютерної термінології. *Термінологічна актуалізація української мовної дійсності*: монографія / Фаріон І. Д., Куньч З. Й., Василюшин І. П., Микитюк О. Р., Ментинська І. Б. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. С.182–228.
12. Перебийніс В. С. Метамова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ : Видавництво “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. С.306–307.
13. Сай І. Давньогрецькі та латинські префікси в сучасній англійській юридичній та криміналістичній термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2015, № 19, том 1. С. 125–127.
14. Селігей П. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*, 2008. № 1. С. 49–66.
15. Содомора П. А. Греко-латинські префікси та їх відображення в українській філософській та медичній термінології. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. 2011. № 709 : Проблеми української термінології. С. 116–120.
16. A New English Dictionary on Historical Principles: Founded Mainly on the Materials Collected by the Philological Society / compiled by J. A. H. Murray. Volume 6, part 2. Oxford : Clarendon Press, 1908. URL: <https://archive.org/details/oed6barch/page/386/mode/2up>.
17. Ayers D. M. English words from Latin and Greek elements, Second edition revised and expanded by Thomas D. Worthen. Tucson : The University of Arizona Press, 1986. 290 p.
18. Bolinger D. L. On defining the morpheme. *Word*, 1948. Vol.4:1. P.18 – 23.
19. Cicero M. T. De Finibus. III, 3. URL: <https://thelatinlibrary.com/cicero/fin3.shtml>.

20. <http://www.palaeolexicon.com/Word/Show/16808>
21. <https://www.etymonline.com/word/meta->
22. Kuryłowicz J. The inflectional categories of Indo-European. Heidelberg : Carl Winter, Universitätsverlag, 1964. 246 p.
23. Liddell H. G., Robert Scott R. A Greek-English Lexicon / revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of R. McKenzie. Oxford : Clarendon Press, URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Dmeta%2F>.
24. Mancosu P. The Adventure of Reason: Interplay Between Philosophy of Mathematics and Mathematical Logic, 1900–1940. Oxford : Oxford University Press, 2014. 632p.
25. Nybakken O. E. Greek and Latin in Scientific Terminology. Ames : The Iowa State University Press, 1959. 321 p.
26. Remm T. Semiotic space and boundaries – between social constructions and semiotic universals. *New Semiotics Between Tradition and Innovation: Proceedings of the 12th World Congress of the International Association for Semiotic Studies (IASS/AIS)*. IASS Publications & NBU Publishing House, 2017. P. 517–525.
27. Tarski A. Logic, semantics, mathematics / Trans. by J. H. Woodger. Oxford : At the Clarendon Press, 1956. P.210–211.

REFERENCES

1. Andrusyshyn O. M. Terminy hretskoho ta latynskoho pokhodzhennia v ukrainskii astronomichnii terminolohii pershoi tretyni XX stolittia. *Terminolohichniy visnyk*, 2013. Vyp. 2(1). S. 196–201.
2. Horodenska K. Prefiksy i prefiksoidy v ukrainskii movi. *Movoznavstvo*. 1986. № 1. S. 36–41.
3. Horodenska K. H. Prefiksálne slovotvorennia. *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. Kyiv : Vydavnytstvo “Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana, 2000. S. 484.
4. Drevnehrechsko – russkyi slovar / sost. Y. Kh. Dvoretzkyi. Tom II Μ–Ω. Moskva : Izdatelstvo inostrannykh i natsionalnykh slovarei, 1958. 1905s.
5. Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy /hol. red. O. S. Melnychuk, tom 3. Kyiv : “Naukova dumka”, 1989. 549 s.
6. Zhanhazinova R. Zapozychennia v ukrainskii literaturoznavchii terminolekstytsi kintsia XIX–pochatku XX storichchia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”*. 2016. № 842 : Problemy ukrainskoi terminolohii. S. 126–130.
7. Kyiak T. Problemy taktiky ukrainskoho terminotvorennia. *Ukrainska terminolohiia i suchasnist: Materialy II Vseukr. nauk. konf.* Kyiv, 1997. S. 19–23.
8. Klymenko N. F., Karpilovska Ye. A. Slovtvirna morfemika suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Kyiv : Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, 1998. 161 s.
9. Kovbasko Yu. H. Funktsionalna transpozyciia: empirychnе doslidzhennia lokatyvno-temporalnykh pryimennykiv, pryslivnykiv ta spoluchnykiv v anhliiskii movi IX–XXI stolit: monohrafiia. Odesa : Vydavnychiy dim “Helvetyka”, 2021. 788 s.
10. Kochan I. Dynamika i kodyfikatsiia terminiv z mizhnarodnymy komponentamy v suchasni ukrainskii movi. Lviv : Vyd-vo Lvivskoho un-tu, 2004. 520 s.
11. Mentynska I. Shliakhy popovnennia ukrainskoi komp’iuternoï terminolohii. *Terminolohichna aktualazatsiia ukrainskoi movnoi diisnosti: monohrafiia/ Farion I. D.,*

- Kunch Z. I., Vasylyshyn I. P., Mykytiuk O. R., Mentynska I. B. Lviv : Halytska Vydavnycha Spilka, 2020. S.182–228.
12. Perebyinis V. S. Metamova. *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. Kyiv : Vydavnytstvo “Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana, 2000. S. 306–307.
 13. Sai I. Davnohretski ta latynski prefiksy v suchasni anhliiskii yurydychnii ta kryminalistychnii terminolohii. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Filolohiia. 2015. № 19, tom 1. S. 125–127.
 14. Selihei P. Puryzm u terminolohii: ukrainskyi dosvid na yevropeiskomu tli. *Movoznavstvo*. 2008. № 1. S. 49–66.
 15. Sodomora P. A. Hreko-latynski prefiksy ta yikh vidobrazhennia v ukrainskii filosofskii ta medychnii terminolohii. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politehnika”*. 2011. № 709 : Problemy ukrainskoi terminolohii. S. 116–120.
 16. A New English Dictionary on Historical Principles: Founded Mainly on the Materials Collected by the Philological Society /compiled by J. A. H. Murray. Volume 6, part 2. Oxford : Clarendon Press, 1908. URL: <https://archive.org/details/oed6barch/page/386/mode/2up>.
 17. Ayers D. M. English words from Latin and Greek elements, Second edition revised and expanded by Thomas D. Worthen. Tucson : The University of Arizona Press, 1986. 290 p.
 18. Bolinger D. L. On defining the morpheme. *Word*, 1948. Vol.4:1. P.18 – 23.
 19. Cicero M. T. De Finibus. III, 3. URL: <https://thelatinlibrary.com/cicero/fin3.shtml>.
 20. <http://www.palaeolexicon.com/Word/Show/16808>
 21. <https://www.etymonline.com/word/meta->
 22. Kurylowicz J. The inflectional categories of Indo-European. Heidelberg : Carl Winter, Universitätsverlag, 1964. 246 p.
 23. Liddell H. G., Robert Scott R. A Greek-English Lexicon / revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of R. McKenzie. Oxford : Clarendon Press, URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Dmeta%2F>.
 24. Mancosu P. The Adventure of Reason: Interplay Between Philosophy of Mathematics and Mathematical Logic, 1900–1940. Oxford : Oxford University Press, 2014. 632 p.
 25. Nybakken O. E. Greek and Latin in Scientific Terminology. Ames : The Iowa State University Press, 1959. 321 p.
 26. Remm T. Semiotic space and boundaries – between social constructions and semiotic universals. *New Semiotics Between Tradition and Innovation: Proceedings of the 12th World Congress of the International Association for Semiotic Studies (IASS/AIS)*. IASS Publications & NBU Publishing House, 2017. P. 517–525.
 27. Tarski A. Logic, Semantics, Mathematics / Trans. by J. H. Woodger. Oxford : At the Clarendon Press, 1956. P. 210–211.

*Стаття надійшла до редколегії 28.09.2022
Прийнята до друку 05.10.2022*

ADVENTURES OF THE GREEK PREPOSITION *μέτα*: FROM METAPHYSICS TO METAFILES

Roksoliana Olishchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
roksolyana.olishchuk@lnu.edu.ua*

Nadiia Andreichuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
nadiya.andreychuk@lnu.edu.ua*

The present paper discusses the unique role which the Greek preposition *μέτα* (*meta*) plays in forming international terms. The research is conducted with three purposes: a) to outline the stages of the functional transposition of the Greek word *μέτα* (*meta*) tracking down its transformation into derivational morpheme with a set of homonymous meanings; b) to reveal the status of *μέτα* in terminological units and c) to show the role of this morpheme in the formation of the notion of metalanguage. It is claimed that *μέτα* had undergone functional transposition before it caused real “terminological pandemic” becoming a component of hundreds of international terms – from adverb to preposition and finally to affix. Having discussed the cluster of ideas concerning the morphemic status of this and similar Greek and Latin affixes in a variety of terminological units, the authors substantiate the idea that it is a prefix that can add different senses to derived terms.

A substantial portion of the paper is dedicated to the term “metalanguage”. The latter is viewed from the standpoint of the dynamic term-forming perspective and defined as a universal semiotic code of the semantic and syntactic description of the object-language and thus is an important fragment of an operative configuration of knowledge. The article approaches different issues of the interpretation of metalanguage trying to explain the logic of the development of this notion via the driving force of the prefix.

Key words: derivational morpheme, Greek prefix *μέτα-*, term-formation, international term-element, metalanguage.